

Meşrutiyet Çocuklarının Yetiştirilmesinde Terbiyevî Oyunların Rolü

The Role of Educational Games on Producing Children of the II. Constitutional Era

Sabri ÖZÇAKIR*

Özet

II. Meşrutiyet yılları yeni insan ve yeni toplum oluşturma anlayışı ile birlikte çocuk ve gençlerden beklentilerin arttığı bir dönemdir. Eğitim ve beden eğitimi alanı İttihat ve Terakki yöneticilerinin ideal bireyin inşası amacıyla kullandığı alanlar arasındadır. Beden eğitimi alanının önemli bir parçası olan terbiyevî oyunlardan okullarda beden eğitimi dersleri, okul dışında ise paramiliter gençlik örgütleri aracılığıyla yararlanılmıştır. Bu çalışmada, meşrutiyet çocuklarının yetiştirilmesinde terbiyevî oyunların nasıl kullanıldığının ve askerliğe hazırlayıcı öğelerin terbiyevî oyunlar içerisinde nasıl yer aldığının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ilk olarak terbiyevî oyunların okul müfredatlarında yer alması adına yayınlanan mevzuatlar ve müfredat programlarına yer verilmiş, ardından paramilitarist ve milliyetçi bir içerikle sunulan oyunlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan bölümde ise fiziksel ve ruhsal becerileri geliştiren terbiyevî oyunlardan örnekler sunulmuş ve bu bilgilere ulaşmak için döneme ait resmi mevzuatlar, müfredat programları, telif ve tercüme eserler ile süreli yayınlardan yararlanılmıştır.

Çalışmada terbiyevî oyunları sadece toplumun askerileşmesi bağlamına oturtmadan daha geniş bir anlatım kullanılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Terbiyevî Oyun, Beden Eğitimi, Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet Dönemi, Çocuk.

Abstract

In the Second Constitutional Era, expectations for children and young people increased with the understanding of creating new people and new society. Education and physical education were among the tools that the leaders of Committee of Union Progress used them in order to create ideal individual. It was benefited from educational games, as an

* Dr. Öğr. Üyesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü, e-mail: sabriozcakir@hotmail.com.

important part of physical education, through physical education classes in schools and paramilitary youth organizations outside of the schools. In this study, it was aimed to evaluate how the educational games used and how the military preparatory elements took part in the educational games. Firstly, legislations and school curriculums which are related to educational games were examined, then the games which have paramilitarist and nationalist content were evaluated. In the main section of this research, some educational games that improving physical and mental skills were presented. In order to reach essential information, it was benefited from official legislations, school curriculums, original and translated books and periodicals.

It was tried to use a wider perspective related educational games in order to not evaluate educational games into the context of militarization of the society.

Keywords: Educational Games, Physical Education, Ottoman Empire, II. Constitutional Era, Child.

Giriş

Toplumlar ideallerini çocuklar aracılığıyla geleceğe aktardıkları için çocuk eğitimine her zaman önem verilmiş, dolayısıyla her dönemin çocukluk anlayışı toplumun beklentilerine göre şekillenmiştir. Bilhassa bunalım dönemlerinde, sorunlara çözüm arama işinde, ait olduğu ailenin ve toplumun bir üyesi olarak çocuklardan sorumluluk üstlenmesi beklenmiştir¹.

Osmanlı Devleti'nde uzun süreli II. Abdülhamid döneminden sonra 23 Temmuz 1908'de Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesiyle başlayan II. Meşrutiyet, isyanlar ve yıkıcı savaşların yanında, büyük ümitler, projeler ve hayallerle geçen bir dönemdir. Devlet ve toplumun her alanında köklü değişme ve gelişmelerin yaşandığı bu dönemde, çocuklar da söz konusu proje ve öngörülerin bir parçası olarak yerini almıştır².

II. Meşrutiyet döneminin getirdiği yeni değerler sistemine bağlı olarak biçimlendirilecek yeni kuşakların yetiştirilmesi sorunsalı, çocuğun üzerindeki ilgiyi arttırmıştır. Toplumun geleceği olarak adlandırılan çocuk, devletin ilgi alanının içine çekilmiştir. Tanzimat ile bağımsız bir özne olmaya başlayan çocuğun, II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte potansiyel bir kamusal özneye dönüşmesine tanık olunmuştur. Başka bir ifadeyle Tanzimat döneminde

¹ Ali Gurbetoğlu, "II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocukluk Anlayışı", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40/2 (2007), s. 68.

² Cüneyd Okay, "Meşrutiyet Dönemi'nde Savaş ve Çocuk", *Osmanlı*, C. 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 489; Cüneyd Okay, *Meşrutiyet Çocukları*, 1. Baskı, Bordo Kitaplar, İstanbul 2000, s. 41.

bağımsız bir özne olarak keşfedilen çocuk, II. Meşrutiyet döneminde oluşturulan yeni yaşam, yeni insan anlayışı doğrultusunda yeniden inşa edilir. Potansiyel bir kamusal aktör olarak çocuk artık sadece ailesine ait değil, kimi zaman ulusun, kimi zaman da ırkın geleceğidir. Yarının üreticisi, askeri ve vatandaşdır³. II. Meşrutiyetin ilanı ile başlayan süreçte büyük oranda vatandaşlık temelli bir anlayışla ele alınan çocuk, Osmanlı toplumunun umudu ve istikbalı görülerek müstakbel yurttaş, müteşebbis ve asker olarak yalnızca ailesinin ve yakın çevresinin değil tüm toplumun bir unsuru olarak görevlendirilmiştir⁴.

Meşrutiyet yıllarında eğitimde, okullarda, çocuk dergi ve kitaplarında, çocuklar için düzenlenen şenlik ve bayramlarda milli nesil yaratma, Türklük ve milliyetçilik bilincinin çocuklarda uyandırılması; ayrıca yaratılması amaçlanan milli neslin 1908 Meşrutiyet hareketine sadık olarak yetiştirilmesi hedefi sürekli olarak ön planda tutulmuştur⁵. Yeni rejimin odağında bulunan İttihat ve Terakki de kendisine ve kendisinin belirleyeceği değerlere uyan bir çocukluk ve gençlik arzulamış, politikalarını da bu doğrultuda belirlemiştir⁶. Eğitim, edebiyat, sanat, müzik, çocuk yayınları ve oyunlar da İttihat ve Terakki'nin milliyetçi bir nesil oluşturma enstrümanı olarak kullanılmıştır⁷. Osmanlıcılık politikasını iflase uğratan, Türkçülüğün gelişimini hızlandıran Balkan Savaşları ile çocukların, gençlerin milli bilinç sahibi olarak yetiştirilmeleri ve onlara yönelik yayınlarda da vatan, millet, Türklük gibi kavramların kullanımı önem kazanmıştır⁸.

Siyasi elitler, II. Meşrutiyet yıllarında oluşan sosyal ortam ve koşulların gereği olarak bedene farklı anlamlar yükleyerek bireysel olarak ve nüfus düzeyinde çocukların, gençlerin okullarda ve okul dışında eğitilmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunmuş; sağlıklı, güçlü ve rejimin güvenebileceği vatandaşların yaratılması için çaba sarf etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sonrasındaki durumu bedene yüklenen anlamların Sosyal Darwinist bir tonda karşımıza çıkmasında etkili olmuştur⁹. Sosyal Darwinizm II. Meşrutiyet yıllarının baskın ideolojisi olarak vatan savunması, erillik ve beden eğitimi

³ Füsün Üstel, "Makbul Vatandaş"ın Peşinde- II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 30-32.

⁴ Güven Gürkan Öztan, *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 45.

⁵ C. Okay, "Meşrutiyet Dönemi'nde Savaş ve Çocuk", s. 489.

⁶ C. Okay, *Meşrutiyet Çocukları*, s. 12-13.

⁷ Cüneyd Okay, "Sport and Nation Building: Gymnastics and Sport in the Ottoman State and the Committee of Union and Progress, 1908-1918", *The International Journal of the History of Sport*, 20/1 (2003), s. 152-153.

⁸ Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 191.

⁹ Sabri Özçakır, *II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitimi Çığdaş Dönüşümler*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 6.

arasında bağlantı kurmaya çalışarak¹⁰; savaşların yoğun olarak sürdüğü dönemde Sosyal Darwinist düşünüş kalıplarının etkisi ile toplumu, dünyayı güçlü olma mücadelesi olarak gören Osmanlı aydınlarını etkilemiştir¹¹. Jimnastik, beden eğitimi, izcilik ve askerî talimler de söz konusu amacın gerçekleştirilmesine hizmet edecek araçlar olarak görülmüştür¹².

Topluma yönelik, topluma biçim vermeyi amaçlayan bir ideoloji olan militarizm, toplumun tamamını çocukluktan başlayarak askerî değerler ve normlara bağlı olarak eğitmeye, buna uygun davranmaya çağırmaya, askerliği askerliğin dışına çıkarmaya yani askerliği genel bir “yaşama üslubu” haline getirmeye odaklanmaktadır¹³. Osmanlı Devleti’nde genç nüfusu küçük yaştan itibaren askerliğe alıştırmak için çeşitli çabalar yürütüldüğü bilinmektedir. Savaş döneminin zorlu koşullarında, askere yeni alınanları eğitmek için yeterli sürenin olmayışı gençlere askerliğe hazırlayıcı ön eğitimler vermeyi zorunlu kılmıştır. Böyle bir ortamda askerliğin çocuklara ve gençlere bir vatandaşlık görevi olarak benimsetilmesi, onların askerlik görevini layıkıyla yerine getirebilmeleri için küçük yaştan itibaren fiziksel ve ruhsal açıdan hazır duruma getirilmeleri, Osmanlılar için de eğitimin temel amaçlarından biri olmuş, ayrıca bu durum oluşturulan paramiliter gençlik örgütlerinin kuruluş nedenlerinden biri olarak değerlendirilmiştir¹⁴.

Eğitim, askerlik çağından önce gençlere pratik beceriler kazandırmanın en etkili aracıydı¹⁵. Gençlerin yalnızca askerliğe dair becerilere hazırlanması yeterli değildi. Gençleri askere gitmeye ve savaşmaya ikna etmek de önemli bir konuydu¹⁶. Nitekim sürekli savaş ortamında aileden ve yakın çevreden birilerinin askere gitmesi, savaşa katılması veya bu konuların konuşulması gençlerin savaşa yönelik korkularını arttıracak gibi, duygusal olarak duruma daha kolay alışmalarını da sağlayabilirdi. Fiili askerlikten önce verilen eğitim,

¹⁰ Yaşar Tolga Cora, *Constructing and Mobilizing the “Nation” Through Sports: State, Physical Education and Nationalism Under the Young Turk Rule (1908-1918)*, Central European University Nationalism Studies Program In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, Budapest 2007, s. 40.

¹¹ Ayşe Gül Altınay ve Tanıl Bora, “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. 4, İstanbul 2008, s. 150.

¹² S.Y. Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, s. 154; Yaşar Tolga Cora, “II. Meşrutiyet’te Beden Terbiyesi; Genç Kalemler’in “Milli Jimnastik” (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar”, *Müteferrika*, 29 (2006/1), s. 180-183; Y.T. Cora, *Constructing and Mobilizing the “Nation” Through Sports*, s. 20.

¹³ Murat Belge, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 147- 150.

¹⁴ S.Y. Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, s. 119-123.

¹⁵ Mehmet Beşikçi, “Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 8 (2009), s. 51.

¹⁶ A.g.m., s. 72.

askerlik anında savaşa bedenen ve ruhen hazır bir gençliği ortaya çıkarıyor ve bu durum İttihatçı bakış açısı ile savaştaki başarının kilit unsurlarından biri olarak görülüyordu. Ön hazırlık süreci yalnızca gençleri savaşa hazırlamakla kalmayacak, halkın savaşa dair İttihatçı politikalara destek vermesine de katkı sağlayacaktı¹⁷. Askere alma yaşının -asker ihtiyacından dolayı da olabilir- çıkarılan kanunlarla 20, 19 hatta 18 yaşına kadar aşağı çekilmesi¹⁸ de durumun ciddiyetini ve meselenin önemini arttırmaktadır. İşte bu şartlarda gerek paramiliter gençlik örgütlerinde verilen eğitimin gerekse eğitim kurumlarında pedagojik amaçların yanında paramiliter bir anlayışla ele alınan ve içerisinde askerî talimleri, sağlık eğitimini ve terbiyevî oyunları barındıran beden eğitimi derslerinin de gençleri fiziksel ve psikolojik olarak askerliğe hazırlamada payı vardır.

Mücadele özelliği kazandıran, dayanıklılığı arttıran ve becerinin gelişmesini sağlayan terbiyevî oyunların temel amacı, çocukları ve gençleri askerliğe hazırlamak veya onlara askerlik taklidi yaptırmak değildi. Ancak oyunların, ileride askerî faaliyetlerde karşılaşacakları becerileri hedef kitleye kazandırması, oyunların dönemin koşulları ve ihtiyaçları bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmıştı. Bilhassa kriz dönemlerinde siyasi elitler eğitim sistemini kendi politik ihtiyaçları doğrultusunda organize etme çabasında olmuşlardır. Balkan Savaşları ile oluşan iklimde ideal çocuğu inşa etmek için kullanılan temel araçlardan biri de müfredata yönelik düzenlemelerdi. İttihat ve Terakki'nin vatan savunması, ideal yurttaş ve sağlıklı bireyler ile beden eğitimi alanı arasında kurduğu ilişki de çabaları destekler nitelikte olmuştur¹⁹. Terbiyevî oyunlardan okullarda beden eğitimi dersleri aracılığıyla, zaman zaman askerî talimlere eklenerek yararlanılmış, okullu gençlerin derslerde, ders aralarında ve derslerin sonunda oynadıkları oyunların, okullu olmayan gençlere ulaştırılmasında ise paramiliter gençlik örgütleri²⁰ görev almıştır.

Aynı dönemde oyunların terbiyevî yani eğitici değerinin tamamıyla göz ardı edildiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim, yayın faaliyetleri aracılığıyla oyunun pedagojik açıdan önemi, değeri ve oyunların nasıl düzenlenmesi gerektiği hakkında bilgi veren çok sayıda makale²¹ yazılmış, kitaplarda²² da bu

¹⁷ A.g.m., s. 51.

¹⁸ S.Y. Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, s. 433; M. Beşikçi, "Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi", s. 87.

¹⁹ G.G. Öztan, *Türkiye'de Çocukluğun İnşası*, s. 52-55.

²⁰ II. Meşrutiyet döneminde kurulan gençlik örgütlerinden biri olan Osmanlı Genç Dernekleri'nde oyuna verilen önemin göstergesi olarak Selim Sırrı Bey tarafından içinde gürbüz ve dinçler için ahlaki ve terbiyevî oyunları barındıran "Genç Derneklerinde Oyunlar" isimli bir kitapçık (Bkz. *İkdam*, no. 7222, 20 Mart 1333, s. 2) hazırlanmış, ayrıca Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası'nda oyunlar ile ilgili aşağıda örnekleri görülen çok sayıda makale yayımlanmıştır.

²¹ Bu makalelerin bir kısmı için bkz. Ahmet Cevat, "Oyunun Hidmet-i Terbiyesi", *Tedrisat-ı İbtidâîye Mecmuası*, 1/9 (15 Teşrin-i evvel 1326), s.141-147; Necmettin Sadak,

konulara bölüm ayrılmıştır. Hatta terbiye ve oyun kavramlarına verilen değerin diğer bir yansıması da Terbiye ve Oyun dergisi ile karşımıza çıkmıştır²³. Selim Sırrı Bey tarafından çıkarılan terbiye ve oyun kavramının bir arada kullanıldığı dergi, çıkış maksadını sosyal ve medeni hayat için iki önemli fen olan, terbiye ve oyundan bahsetmek olarak açıklamıştır²⁴. Dergide çocuk terbiyesi, beden terbiyesi ve oyunun önemi ile gerekliliğinin yanı sıra kız ve erkek çocuklar için uygun ahlaki ve eğitici oyunların uygulamalarına da yer verilmiştir.

Çocuk dergileri, dönemin milliyetçi ideologlarının çocuklara milliyetçilik ve ulusal değerlerin propagandasını yaptıkları bir alan²⁵ ve ayrıca çocuklarda milli bilinci ve Türk olma duygusunu arttırmak için kullanılan eğitim araçlarından biri olmuştur. Mevcut duruma Balkan Savaşları'nda kaybedilen toprakların travmatik etkisi de eklenince intikam, şiddet duyguları kamçılanmış ve militarist argümanlar desteklenmiştir. Oyuna verilen önemin diğer bir yansıması dönemin yetişkinler tarafından kaleme alınan çocuk edebiyatında da yerini bulmuştur. Vatan sevgisi, millet olma bilinci, intikam ve kin gibi duyguların yoğun bir şekilde işlendiği çocuk edebiyat ürünlerinde²⁶, bu duyguların çocuklara nüfuz etmesini kolaylaştırmak için oyunların ikna edici, eğlendirici ve fiziksel özellikleri geliştirici yönlerine de başvurulmuştur. Özetle, savaş ortamının yoğun olarak sürdüğü II. Meşrutiyet yıllarında çocuklara ve gençlere, ruhen ve bedenen milliyetçi bir kişilik kazandırmak, onlardan gürbüz ve üretken bir nesil yaratmak, geleceğin yurttaşları olan çocukları küçük yaşlardan itibaren askerî koşullara hazırlamak için terbiyevî oyunların nasıl kullanıldığının ve askerî öğelerin bu oyunlar içerisinde ne şekilde yer aldığının değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, ilk olarak terbiyevî oyunların okul müfredatlarında yer alması adına yayınlanan mevzuatlar ve müfredat programlarına yer verilmiş, ardından paramilitarist ve milliyetçi bir içerikle sunulan oyunlar incelenmiştir. Çalışmanın asıl konusunu oluşturan bölümde ise fiziksel ve ruhsal becerileri geliştiren

“Oyun Nedir”, *Tedrisat Mecmuası*, 4/24 (9 Nisan 1330), s. 213-218; Selim Sırrı [Tarcan], “Mektep Oyunları”, *Terbiye ve Oyun*, 1/1 (1 Ağustos 1327), s. 10-13.

²² Oyun ile ilgili bilgilere yer veren kitaplar için bkz. Ahmet Nazmi ve Bekir Sıtkı, *Yeni Usul Osmanlı Terbiye-i Bedeniye Dersleri*, Necmi İstikbal Matbaası, Dersaadet 1327, s. 12-15; Ahmet Edip, *Terbiyevî Çocuk Oyunları*, Cihan Matbaası, 1329, s. 3-7; Lefebure, *Terbiyevî Jimnastik Usulü*, Çev. Selim Sırrı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333, s. 128-131; Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiyevî İsveç Jimnastikleri ve Mektep Oyunları*, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniye 1327, s. 90-91; Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı ve Usul-i Talim*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335, s. 219-226.

²³ İlk sayısı 14 Ağustos 1911 tarihinde yayınlanan Terbiye ve Oyun, “Gençlerin terbiye-i fikriye ve bedeniyesine hadim on beş günde bir neşr olunur mecmuadır” ibaresiyle yayınlanmıştır.

²⁴ Selim Sırrı [Tarcan], “Aramızda: Meslek ve Maksudumuz”, *Terbiye ve Oyun*, 1/1 (1 Ağustos 1327), s.1.

²⁵ G.G. Öztan, *Türkiye’de Çocukluğun İnşası*, s. 50-51.

²⁶ C. Okay, “Meşrutiyet Dönemi’nde Savaş ve Çocuk”, s. 494.

terbiyevî oyunlardan örnekler sunulmuş ve bu bilgilere ulaşmak için döneme ait resmi mevzuatlar, müfredat programları, telif ve tercüme eserler ile süreli yayınlardan yararlanılmıştır. Alman jimnastiği ile birlikte dönemin hakim iki jimnastik anlayışından biri olan İsveç jimnastiğinin Alman jimnastiğinden etkilenen aletli Jahn-Amaros jimnastiğine kıyasla, terbiyevî oyun gibi pedagojik içeriğe sahip etkinlikleri bünyesinde daha fazla barındırması ve Selim Sırrı Bey'in İsveç jimnastiğinin benimsenmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla aktif olarak çalışması bu çalışmada hakim olan jimnastik sisteminin neden İsveç jimnastikleri olduğu sorusunu yanıtlamaktadır.

Resmi Mevzuat ve Müfredat Programlarında Terbiyevî Oyunlar

II. Meşrutiyet, sivil eğitimde resmi mevzuatlar açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bilhassa I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda teşkilatlanma, eğitim kurumları ve okul programlarında yeni reformların yapıldığı görülür²⁷. 6 Ekim 1913 tarihinde yayınlanan Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı ile tedrisât-ı ibtidâiye (ilköğretim) bağlı olan ana mektepleri ve sıbyan sınıflarında, çocukların yaşlarına uygun olarak faydalı oyunların oynanması ve vatan şiiirlerinin okutulması istenmiş, ayrıca bu okullarda oyunlar aracılığıyla çocukların bedeni ve ruhi gelişmelerinin sağlanacağı belirtilmiştir²⁸.

Maarif-i Umûmiye Nezâreti'nin ibtidâiye mektepleri için yayınladığı müfredat programlarının "Ana Mektepleri ve Sınıfları" isimli kısmında verilen bilgiler Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı'nı destekler niteliktedir. Buna göre, dört, beş ve altı yaşındaki çocukların kabul olunacağı ana mekteplerinde jimnastik dersi yirmi dakikadan çok olmayacak, her yirmi dakikalık dersi yirmi dakikalık bir teneffüs, beden hareketleri, oyun ve müzik gibi faaliyetler takip edecektir²⁹. Derslerde aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi istenmiştir:

²⁷ Faik Reşit Unat, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s. 28.

²⁸ *Düstur*, Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı (5 Zilkade 1331-6 Ekim 1913), II. Tertip Cilt V, s. 804.

²⁹ Maarif-i Umûmiye Nezâreti (MUN), *Mekâtib-i İbtidâiye Ders Müfredatı (MİDM)*, Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329, s. 112; MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329, sayfa numarası gayın (Ğ) harfidir; MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330, s. 132; MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332, s. 181-182.

Maarif-i Umûmiye Nezâreti'nin ibtidâiye mektepleri için yayınladığı dört ayrı müfredat programında terbiye-i bedeniye dersi ve oyunlar ile ilgili bilgiler aynıdır. Bu nedenle

“Bu mekteplerde yaptırılacak terbiye-i bedeniyyenin her şeyden evvel çocukların seveceği bir şekilde olması lazımdır. Çocuklar menfaatsiz, cazibesiz, mücerred hareketlerden, vaziyetlerden boşlanmazlar. Onlar için en iyi jimnastik terbiyevî oyunlardır. Bu oyunların terbiyevî hareketler ve musikiler ile te’lifi lazımdır. Oyunların bir iki kişiye münhasır kalmaktan ziyade müteaddid arkadaşlar arasında, tabir-i diğerle icimai olması da bir ibtiyâttır. Fazla olarak oyunları mümkün olduğu kadar insan ve hayvan sedaları ve taklitleriyle mezc etmelidir. Lazım gelirse muallim de bu oyunlara iştirak eylemelidir. Asker, gemici, çiftçi, marangoz ... oyunları da ana mektebi oyunları arasında mühim bir mevki tutacak, çocuklar ufak yaştan itibaren tüfek (veyahut bir değnek de olabilir) tutmaya alışacaklardır. Bütçesi müsait olan mektepler bu oyunlar için kıyafetler ve esya i’mal ettirecek, mesela gemici oyunu için tekerlekli bir sandal, çiftçi oyunu için orak, sapan, marangoz oyunu için önlük, destekle yaptırılacaktır.”³⁰

Ana mekteplerinde uygulanacak oyunlarda, oyunların içeriğinden oyunların türüne kadar her ayrıntı üzerinde titizlikle durulmuş, bilhassa çocukların oyunlara katılımını sağlamak için onların seveceği tarzda etkinliklerin seçilmesi istenmiştir. Jimnastik için ayrılan sürenin en fazla 20 dakika olması, çocukların dikkat sürelerinin kısa olduğunu ve oyunlar aracılığıyla hedeflenen niteliklerin çocuklara kazandırılmasında yeterli olup olmadığını akla getirmektedir. Oyunlar için kıyafet diktirilmesi oyunlarda birliktelik, takım uyumu ve organizasyon adına gerekli hazırlıklara vurgu yapmaktadır. Seçilen oyunların militarist yönüne de değinilerek çocukların oyunlar aracılığıyla gerekli fiziksel ve ruhsal vasıfları kazanmaları hedeflenmiştir. Çocukları 5-6 yaşından itibaren tüfek veya değnek tutmaya, kullanmaya alıştırmak, çocukların küçüklükten itibaren askerî uygulamaların içine sokulmak istendiğinin işaretidir. Ayrıca çocuklar gemici, çiftçi ve marangoz oyunları ile iktisadi fayda açısından da geleceğe hazırlanmaktadır. Resmi ders programında bu uygulamalara yer vermek çocukları gelecekteki koşullara hazırlamayı amaçlamakta, ayrıca siyasi elitlerin politik hedeflerinin örtüşmesi adına da dikkat çekmektedir.

Resmi mevzuatlarda, ana mekteplerindeki oyunlarla ilgili bilgilerin benzeri ilköğretim okulları için de söz konusudur. Buna göre, Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı ibtidâiye mektepleri ders programında, terbiye-i bedeniye ve mektep oyunları ile erkek çocuklar için askerî talim dersleri yer almıştır³¹. Otuz haftalık programda her derste beden eğitimi alıştırmalarının yanında bir oyuna yer ayrılarak, oynatılacak oyunun ismi ve açıklaması da verilmiştir. Oyunlara verilen önemin diğer bir göstergesi de okullarda kaydırak, ayna, çaylak, cennet cehennem, ebeme pilav pişirdim, elim elim üstüne, topaç, körebe, kabaramazsın kel fatma, aldattım buldattım, enseye tokat, saklambaç, zıp zıp, birdir bir,

ileriki dip notlarda metin içerisinde kaynakça gösterilirken yalnızca 1329 tarihli ilk yayınlanan müfredat programı kullanılmıştır.

³⁰ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 119-120.

³¹ *Düstur*, Tedrisât-ı İbtidâiye Kanun-ı Muvakkatı (5 Zilkade 1331-6 Ekim 1913), II. Tertip Cilt V, s. 807-808.

balıklama, uzun eşek, güvercin taklası, hamam kızdı pişti, adım atlama ve tura oyunları ile bunlara benzer oyunların oynatılmasının yasaklanmasıdır³².

Yasaklanan oyunlar ile ilgili aşağıda verilen bilgiler oldukça dikkat çekicidir:

*Vaktiyle bizzet oynadığımız bu oyunların maalesef bir mahiyet-i terbiyesi yoktu. Pek azı zararsızdır, bir kısmı mahzurlu ekserisi seciyeyi bozacak, çocukları fikren, bedenlen ve ahlakten aşağılatacak kadar fenadır... Binaenaleyh mektep müdürlerinin, bölük subaylarının, terbiye-i bedeniye muallimlerinin bilhassa nazarı dikkatlerini celb ederim. Oyunun eğlence şeklinde terbiye-i mahsus olduğunu düşünüp milli zaman olunan bu münasebetsiz oyunlardan birdir bir, uzun eşek, hamam kızdı, çatal matal, enseye tokat ve tura oyunlarını suret-i katıyyede men' emeleri lazımdır. Oyunlardan maksad çocuklarda batta askerlerde azim, metanet, sebat, teavün, nizâm, dikkat ve neşe gibi hasaili tenkiye ederek onların seciyelerinin hüsn-i teşkiline yardım etmektir.*³³

Yukarıda bölük subaylarına dair verilen bilgi, oyunların okulların yanı sıra kıtalarda, askerî eğitim amacıyla da kullanılabileceği şeklinde yorumlanabilir. Yasaklama kararının oyunlar ile ilgili yeni bir anlayış oluşturma adına verildiği de akla gelmektedir. Müfredat programlarında verilen bilgiler, oyunlar aracılığıyla dönemin koşulları ve ihtiyaçlarına uygun, fiziksel ve ruhsal yönden gelecek koşullara hazır bir gençlik yetiştirilmek istendiğine dair ipuçları da vermektedir.

Yasaklanan oyunların yerine önerilen ve aşağıda ayrıntılı olarak incelenen 25 adet yeni oyun isimleri ise şunlardır: Yurdunu bul, eş yetiş, daire üstünde kaç tut, geri dön yetiş, önden dolaş, el tut selam ver kaç, kaç dur kurtul, çifte avcı, fes düştü, imdat haberi, sıçra kurtul, bayrakları dolaş gel, hücum emri, sekerek yetiş, sancak, esir almaca, topu at tut, top yandan elden ele, top baştan elden ele, top baştan elden ele koş başa, top daire üstünde elden ele, ateşli top, muhafız, ip top ve muhasara topu³⁴.

Okullarda beden eğitimi, oyun ve askerî talim gibi uygulamaları yaptıracak kişilerin öğretmenler olması, onların bu konularda daha nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi gerekliliğini gözler önüne sermiştir. Nitekim Dârülmualimîn-i İbtidâiye için 1914 yılında yayınlanan programda terbiye-i bedeniye dersi ile ilgili bilgiler uygulama, teori ve öğretim yöntemi olmak üzere üç kısımda sunulmuştur. Dersin uygulama bölümünde oyun oynayan öğrenciler, teorik bölümde oyunların faydası ve önemi hakkında bilgi sahibi olmuş, öğretim yöntemi (usul-i talim) bölümünde ise oyunları nasıl düzenleyeceklerini ve oynayacaklarını öğrenmişlerdir. İlk üç sınıfta haftada iki saat uygulanan derste,

³² MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 74-75; Selim Sırrı [Tarcan], *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, Dersaadet 1329, s. 177-179.

³³ S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 177-179.

³⁴ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 75-90.

İsveç usulü jimnastik ve terbiyevî oyunların kullanılması istenmiştir³⁵. Aynı programın son bölümünde Dârümuallimîn'de uygulanacak oyun ve sporlara (atlamalar, esir almaca, el ile futbol, halat çekişme, yaya yarışları, hokey, tenis, yüzme, kürek çekme, bisiklet, eskrim, futbol, nişan atma) ait bir talimat da yayınlanmıştır³⁶. II. Meşrutiyet döneminde, İsveç jimnastiğinin özellikle sivil okullarda yaygınlaştırılmasında Selim Sırrı Bey'in öğretmen ve müfettiş olarak sürdürdüğü çabalara rağmen, tüm okullarda yalnızca İsveç jimnastiği hakim olmamıştır. Jimnastiğin Osmanlı Devleti'ne girişinden beri uygulanan aletli Jahn-Amaros jimnastiklerine de devam edilmiştir³⁷.

II. Meşrutiyet yıllarında terbiyevî oyunları okul programlarının bir parçası haline getirerek oyun uygulamalarını meşrulaştırmak amacıyla gerek çağdaş eğitim akımları içerisinde yerini almaya başlayan beden eğitimi akımının etkisi, gerekse geleceğin yurttaşları olacak ülke gençliğinin maddi ve manevi yönden istenilen niteliklerle yani sağlıklı, güçlü ve üretken bir şekilde yetiştirilmesine olan ihtiyaç sebebiyle resmi mevzuatlardan faydalanılmıştır. Ancak oyunların çocukların mevcut potansiyellerini geliştirici özelliklerine ve tüm yasal girişimlere rağmen dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarında oyunların her yerde tam olarak uygulandığını ve taşrada yaygınlaştırıldığını söylemek zordur. Bilhassa oyunların okullardaki uygulamalarını gerçekleştirecek beden eğitimi öğretmenlerinin yeterli sayıda olmaması, zaman zaman da oyunlar için uygun bir alan ve oyunlarda kullanılacak materyal bulunamaması hedeflenen vasıfların çocuklara nüfuz etmesini zorlaştırmış olabilir.

Paramilitarist ve Milliyetçi Bir Anlayışla Sunulan Oyunlar

20. yüzyılın ilk çeyreğiyle çocuklara yönelik artan ilginin en belirgin göstergelerinden biri de onlar için hazırlanan oyunlardır. Bilhassa Balkan Savaşları'ndan sonra uyanan vatan sevgisi, ulus bilinci, nefret ve intikam gibi duygular çocuk oyunlarını biçimlendirmeye çalışmış, hatta bu durum Türk oyunu, düşman askerleri ve intikam oyunu gibi oyunların isimlerine de yansımıştır. Balkan Savaşı'ndaki en önemli düşman olan Bulgarlar da Bulgar kaçtı isimli bir oyunun adı olmuştur³⁸. Çocukların savaşa ve intikama yönelik maddi ve manevi vasıflarının oyunlar aracılığıyla nasıl geliştirildiğinin anlaşılması amacıyla bu oyunların içeriğinin incelenmesinde yarar vardır. Bu oyunlardan ilki çocukların bir araya toplanarak yürümeye başladığı ve birbirlerine soru sorarak oynadıkları Türk oyunudur. Oyun şu şekilde gerçekleşir:

³⁵ Maarif-i Umûmiye Nezâreti (MUN) *Dârümuallimîn-i İbtidâyelere Mabsus Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330, s. 109-113.

³⁶ MUN, *Dârümuallimîn-i İbtidâyelere Mabsus Müfredat Programı*, s. 143-146.

³⁷ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. S. Özçakır, *II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitimi Çağdaş Dönüşümler*, Ankara 2013.

³⁸ C. Okay, *Meşrutiyet Çocukları*, s. 72-74.

Çocuklardan birisi sorar. Arkadaş sen kimsin? Öndeki cevap verir: Ben bir Türküm.

Nereye gidiyorsun? -Düşmanlarımla harp etmeye gidiyorum. Ya gazi olacağım, ya şehit.

Biz de Türküz. Bizi de al. Peki ama kavga edebilir misiniz? Bir harp oyunu yapınız da göreyim diyerek oyuna başlanır.

Çocuklar hemen ikiye ayrılarak birbirlerinden uzak bir şekilde karşılıklı dururlar. Ardından birer birer karşılıklı hücumla başlarlar. Bir taraftan önce çıkan karşıısından sonra çıkanı tutarak esir etmeye çalışır. Oyunun sonunda hangi taraf çocukların hepsini esir alırsa o taraf oyunu kazanır³⁹.

Çocukları savaşa ve askerliğe hazırlamaya yönelik olarak oluşturulan diğer bir oyun ise isminden de anlaşılacağı üzere düşman askerleri oyunudur. Oyuna katılan çocuklar değnekler ile iki korkuluk yapıp, oluşturdukları külahları ip ile korkulukların başlarına geçirirler. Ardından oyunculardan biri gezinmeye ve:

Harp olacak. Gönüllü olmak isteyen, diye bağırmaya başlar.

Oynayacaklar koşarak: Gönüllüyüm der.

Sonra tabur olurlar ve bağırarak çocuk taburun başına geçerek: Arkadaşlar sevgili vatanımızı düşman çiğnemiş arş ileri, der.

Diğerleri hep birden: Yaşasın vatan! diye bağırırlar. Yürümeye başlarlar ve yürürken hep bir ağızdan:

“Vatan için can veririz şan alırız

Bu nam ile, bu şan ile yaşarız

Yaşasın vatan, yaşasın millet

Yaşasın, yaşasın, yaşasın asker!” diye bağırırlar.

Korkulukların karşısına geldikleri zaman öndeki çocuk dur komutu verir.

Oyuncular hep birden dururlar. Sonra kumandan söze başlar: İşte harp edeceğimiz askerler hazır mısınız?

Hep birden bağırırlar: Yaşasın Osmanlılar!

Sonra kumandan emir eder: Haydi vatan kardeşleri hücum!

Oyuncular korkuluklara hücum ederler ve hangi çocuk değneklerden birini yere düşürürse oyunu kazanır. Ardından kumandan oyunu kazanan çocuğun karşısına giderek asker selamı verir ve tebrik eder. Kazanan çocuk da teşekkür

³⁹ Muallim Halil Hamid, “Çocuk Oyunları”, *Çocuk Dnygusu*, 1/10 (8 Ağustos 1329), s. 8.

eder, düşman askerleri korkuluk gibi pek korkak ve yüreksizmiş der ve bu şekilde oyun sona erer⁴⁰.

Balkan Savaşları sonrasında intikam duygusunun yoğun bir şekilde işlendiği oyunların en dikkat çekenini ise intikam oyunudur. Bu oyunda çocuklardan biri trampetçi (veya davulcu) olur ve çalmaya başlar:

Ey İslamlar, ey Osmanlılar, ey vatandaşlar, ey sevgili vatanın evlatları!
Gönüllü yazılınız!.. harp yapacağız. Sevgili memleketimizi alacağız.
İntikam, intikam alacağız.

Oyuncular hep bir ağızdan bağırır:

Yaşasın intikam! Ezilsin düşmanlarımız! Yaşasın Selanik'yle
Manastır'ıyla, Yanya'sıyla, Kosova'sıyla, İşkodra'sıyla güzel Rumeli.
Kahrolsun düşmanlarımız!..

Trampetçi trampeti çalarak şöyle bağırır:

Haydi kardeşler kim gönüllü olacak?

Oyuncular hep bir ağızdan: Hepimiz gönüllüüz, diye bağırırlar.

Trampetçi: Hepinizin gönüllü olacağını evvelden biliyordum. Pekala.
Haydi tabur olunuz da (eliyle bir tarafı göstererek) şu tepeyi hemen tutunuz.

Ardından gönüllüler tabur olur, trampet çalmaya devam ederken biraz dolaşırlar ve trampetçinin dur komutu ile çocuklar durarak oyun sona erer⁴¹.

Bu bölümde incelenen diğer bir oyun elinde düğümlü bir mendil (tura) bulunan ebenin, sıralanmış bir şekilde ayakta duran arkadaşlarının arkasından iki defa geçerek turayı istediğinin arkasına koyduğu Bulgar kaçtı oyunudur. Ebe daha sonra arkadaşlarının önlerine geçerek birisine “Bulgar nerede?” diye sorar. Karşısındaki “Bulgar kaçtı” cevabını verir. Ebe tekrar “Nereye kaçtı?” diye sorar. Diğer arkadaşında zannettiği arkadaşının ismini söyleyerek örneğin “korkusundan galiba Mahmut’un arkasına saklanmış” der. Yanlış isim söylese ceza olarak on defa kollarını yukarı kaldırıp indirir. Tura kimin arkasında çıkarsa o ebe olur ve oyun devam eder⁴².

Türk oyunu, düşman askerleri, intikam oyunu ve Bulgar kaçtı gibi oyunlarda çocukların fiziksel olarak hareketli ve faal bir durumda olmalarının

⁴⁰ Muallim Halil Hamid, “Düşman Askerleri”, *Çocuk Duygusu*, 1/12 (22 Ağustos 1329), s. 8; Muallim Halil Hamid, “Düşman Askerleri Oyununa Devam”, *Çocuk Duygusu*, 1/17 (26 Eylül 1329), s. 3.

⁴¹ Muallim Halil Hamid, “Çocuk Oyunları”, *Çocuk Duygusu*, 1/42 (20 Mart 1330), s. 8.

⁴² Muallim Halil Hamid, “Çocuk Oyunları”, *Çocuk Duygusu*, 1/9 (1 Ağustos 1329), s. 8.

yanında manevi olarak da gelecekte savaş ve bunalım dönemlerinde karşılaşacakları durumlara uygun bir şekilde, yani fiziksel ve ruhsal yönden güçlü bir şekilde yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Oyunların içeriğindeki militarist ve milliyetçi yapı öncelikli hedefin ne olduğu, oyunun bu hedefe ulaşmak için ne denli önemli bir araç olduğunu da açıkça yansıtmaktadır.

Çocukların ve gençlerin oyunlar aracılığıyla o dönemin savaş koşullarına uygun olarak yetiştirilmesinin önemi izcilik diğer bir tabirle keşşaf oyunlarında da görülür. Bu oyunlara, hücumcular ve savunmacılar olarak adlandırılan iki takım arasında belirli bir arazi içerisinde dikilen üç adet bayrağın hücumcular tarafından savunmacılara yakalanmadan alınması şeklinde oynanan sancak kapmaca⁴³, kurt ve tavşan isimindeki iki takımdan birer habercinin veya casusun yaklaşık üç kilometre uzak bir noktadan aynı anda başlayarak merkezdeki izci öğretmene ulaşmaya çalıştığı ve diğer oyuncuların habercileri engellemeye çalıştığı haberciler casuslar ve haber uçurmak oyunları⁴⁴ örnek olarak gösterilebilir. İzci oyunlarında görülen ortak nokta, bu oyunların savaşlarda olduğu gibi gerçek alanlarda, doğal ortamlarda oynandığı, görevlerin hızlı bir şekilde ve büyük bir gizlilik içerisinde gerçekleştirilmesi gerekliliği, izcilerin fiziksel olarak uzun bir süre yürüyebilme veya koşma becerilerinin gelişmiş olması gereksinimidir.

Fiziksel ve Ruhsal Becerileri Geliştirici Terbiyevî Oyunlar

II. Meşrutiyet döneminde oyunlar söz konusu olunca özellikle vurgulanan “terbiyevî” sözcüğü de oyunlara yüklenen eğitici rolü çağrıştırmaktadır⁴⁵. Balkan Savaşları sonrasında yükselen, keskinleşen milliyetçi söylem ve sertleşen politik iklimin yansımaları diğer oyunlar gibi terbiyevî oyunlara da nüfuz etmiştir. Bir kısmı ders kitabı olarak da kullanılan telif ve tercüme eserler ile süreli yayınlarda görülen ve okul çocuklarının yararlanması amacıyla geliştirilen terbiyevî oyunlarda, oyunların askerî becerileri geliştiren yönü, içeriğindeki askerî düzen ve disiplini gözler önüne serilmiş, hatta oyun isimlerinde bile askerliği ve savaşı çağrıştıran öğeler kullanılmıştır. Hücum emri, esir almaca ve sancak oyunu bunlardan bazılarıdır. “İsveç usulü: Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları” isimli eserde, oyunlarda çocukların, hatta askerlerin azim, sebat, metanet, yardımlaşma ve düzen gibi manevi duygularının ve karakterlerinin gelişmesinin amaçlandığı ifade edilmiştir⁴⁶.

Bu bölümde değerlendirilecek ilk oyun, beyaz ve kırmızı olarak adlandırılan ve karşılıklı duran iki takım oyuncularının aldıkları komut ile ellerindeki zarfı

⁴³ İdman, “Keşşaf Yoldaşlığı: Keşşaf Oyunları”, 1/30 (1 Mayıs 1330), s. 479.

⁴⁴ İdman, “Keşşaf Oyunları”, 2/34 (12 Haziran 1330), s. 540

⁴⁵ C. Okay, *Meşrutiyet Çocukları*, s. 77.

⁴⁶ S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 179.

sırayla arkasındaki arkadaşına verdikleri ve sonunda en arkada bulunanın zarfı merkezde bulunan takım liderine getirmeye çalıştığı hücum emri oyunudur⁴⁷. Bu oyunda dikkat, komuta uyma, takım uyumu gibi manevi vasıflar ile emirin, haberin hızlı bir şekilde ulaştırılması için gerekli hız ve sürat gibi performans öğeleri kullanılmıştır.

Karşılıklı duran iki takım (beyaz ve kırmızı) arasında oynanan diğer bir oyun imdat haberidir. Beyaz takımın lideri kırmızılardan, kırmızılardan ise beyazların kalesindeki dairenin ortasında durur. Beyaz ve kırmızılardan birer çocuğun avucunda kâğıt (imdat haberi) bulunur. Her takımın amacı, imdat haberini dairenin ortasında bulunan kendi takım liderine ulaştırmaktır. Diğer takımdaki çocuklar imdat haberinin ulaşmasını engellemeye çalışır, ayrıca haberin kimin elinde olduğu bilinmediğinden her takımdan tutulan esir edilir⁴⁸. Bu oyunda çocuklar askerî alanlarda, cephede sıklıkla karşılaşılan bir durum olan görevin hızlı bir şekilde bir cepheden diğer cepheye ulaştırılması, düşmana yakalanmamak için strateji geliştirme ve sorumluluk alma gibi konularda oyun aracılığıyla gerçek durumun bir örneğini sergilerler.

Askerliğe ait bir tabir olan tutsak anlamına gelen esir sözcüğü de birçok oyunda yakalanan karşı takım oyuncusuna verilen isim olmuş, aynı zamanda başlı başına bir oyun olarak da esir almaca oyunu ile anlam bulmuştur. Esir almaca oyununda, aralarında elli adım mesafe bulunan iki çizginin uçlarına birer bayrak dikilerek kaleler oluşturulur. Çizgilerde duran takımlardan biri oyuncusunu karşı takımın kalesine yollar ve diğer takımdan bir oyuncu da onu yakalayarak esir almaya çalışır. El ile temas edilen oyuncu esir alınır ve esir alındığı takım adına yarışmaya başlar⁴⁹. Bu oyun ile çocuklara esir olmanın veya esir alınmanın istenilmeyen bir durum olduğu öğretilmeye çalışılır. Dikkatin,

⁴⁷ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 83; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 193; Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü ve Mektep Oyunları*, Kitabhane-i İslam ve Askerî, Dersaadet 1331, s. 162; Selim Sırrı [Tarcan], *On İki Yaşından On Beş Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mahsus İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye, Üçüncü Kitap*, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul 1333, s. 22; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 233-234. Dipnotlarda aynı oyun ile ilgili çok sayıda kaynağın yer almasının sebebi, süreli yayınlar ve eserlerin bizzat Selim Sırrı Bey tarafından yazılması veya tercüme edilmesi; müfredat programlarının ise bakanlık tarafından bastırılma bile ilgili kısımların Selim Sırrı Bey tarafından hazırlanmasıdır.

⁴⁸ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 81-82; S. Sırrı, *Terbiyeyi İsveç Jimnastikleri*, s. 101-102; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 191-192; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 18.

⁴⁹ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 85; A. Nazmi ve B. Sıtkı, *Yeni Usul Terbiye-i Bedeniye Dersleri*, s. 21; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 195-196 (Aynı kitapta esir almaca oyunu çocukların karakterini bozacak, birbirlerini aşağılamalarına sebep olacak zararlı oyunlar arasında da sayılmaktadır, s. 177); S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 162-163; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 21-22; Lefebure, *Terbiyeyi Jimnastik Usulü*, s. 135-136; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 237-238.

takım olma bilincinin ve kazanma arzusunun büyük bir önem arz ettiği bu oyunda, çocukların koşarken ve kaçarken hızlı ve süratli olmaları da gerekmektedir.

Çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli bir bayrak türü olan sancak⁵⁰ ile oynanan sancak oyunu, hücumcu takımın keşşaf olarak adlandırılan oyuncuyu takip ederek karşı takımın yani savunmacıların kalesindeki sancağı kapması şeklinde oynanır. Savunmacılar keşşafı tutamadıkları için hücumcu takımın oyuncuları onun rehberliğinde sancağa ulaşmaya çalışır⁵¹. Çocuklara oyun yoluyla bayrağın takımları için önemi, bayrağı korumanın değeri aktarılırken, bayrak bilinci de aşılacaktır. Sancak oyununda çocukların takım uyumu, sorumluluk duygusu, dikkati, saldırı ve savunma stratejileri gelişir. Oyunda esir alma, sancak ve düşman gibi çoğunlukla askerî alanda kullanılan tabirlere yer verilmesi çocukların bu kavramlara küçük yaştan itibaren alıştırmak istendiğinin işareti olarak değerlendirilebilir. Bayrak kullanılarak oynanan terbiyevî oyunlardan bir diğeri de muhafız oyunudur. Büyük bir dairenin ortasına bayrak dikilerek oynanan bu oyunda, çocuklardan biri bayrağın yanına muhafız olur. Diğer çocuklar el ele verip bayrağın etrafında büyük bir daire oluştururlar. Muhafız olan çocuk topu arkadaşlarının ayaklarına doğru atar, diğer oyuncular topa el ile dokunmadan ayakla vurarak bayrağı devirmeye çalışır. Muhafızın görevi bayrağın etrafında dolaşıp bayrağın devrilmesini engellemektir. Topu deviren muhafızın yerine geçer ve oyun böylece devam eder⁵². Bu oyunda çocuklar muhafız görevini yerine getirecekleri için bu görev onların savunma kabiliyetlerinin ve verilen görevin layığıyla yerine getirebilme yetilerinin gelişmesine yardım eder. Çocukların bir milletin en kutsal sembolü olan bayrağı her ne olursa olsun korumaya çalışması bayrak bilincinin oluşmasına ve millet sorumluluğunun artmasına da hizmet eder.

Etrafını sarmak, kuşatmak anlamına gelen muhasara sözcüğü de muhasara topu isimli oyunla karşımıza çıkmıştır. Muhasara topu oyununda, bir takım kuşatmayı gerçekleştirir yani hücum yapar, diğer takım ise savunma yapar. Savunma yapan takımın lideri ortada durur, diğer oyuncuları ise el ele vererek yüzlerini dışarıya dönecek şekilde bir kale oluştururlar. Oyunun amacı, futbol topunun hücumcular tarafından el ve ayakla kalenin içine sokulmasıdır. Savunmacılar yalnızca ayaklarıyla topun girmesine engel olurlar. Kuşatmayı

⁵⁰ Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğü, İnternet: Adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.597064583c4429.59997812 (Alındığı tarih: 20.07.2017).

⁵¹ MUN, *MİDM Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mabsus*, s. 84-85; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 194-195; S. Sırrı *On İki Yaşından*, s. 20-21.

⁵² MUN, *MİDM Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mabsus*, s. 89; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 200; Selim Sırrı [Farcan], *Dokuz Yaşından On İki Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mabsus İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye, İkinci Kitap*, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul 1332, s. 22.

gerçekleştiren oyuncular yani muhasırlar kalenin etrafında bulunan büyük dairenin içine giremezler. Top havadan gelirse o zaman kale kumandanı topu yere düşmeden eliyle yakalayıp dışarı atabilir⁵³. Muhasara topu, çocukların takım halinde hücum ve savunma yapmalarını gerektiren bir oyun olduğundan, her çocuğa takımın parçası olma ve grup halinde hareket etme farkındalığı kazandırır. Oyunda çocuğun son derece dikkatli ve sorumluluk alarak davranması gerekmektedir.

Topla harp oyununda ise kalelerinde karşılıklı duran iki takım oyuncuları portakal büyüklüğündeki bir topla birbirlerini vurmaya çalışır⁵⁴. Topla harp oyununun futbol topu kullanılarak oynanan farklı bir tarzında ise iki flama arasına bir çizgi çizilerek sınır belirlenir. Bu sınırın her iki yanına bir adım yarıçapında bir daire (buraya merkez denir) ve bu dairenin etrafına çocukların sayısının yarısı kadar daire çizilir. Oyunun amacı, çocukların ellerindeki topu dairenin dışına çıkmadan birbirlerine atarak merkez daireye ulaştırmaktır. Diğer takım oyuncuları ise rakip oyuncuların dairelerinin içine girmeden topu kapmaya çalışırlar⁵⁵. Takım uyumu ve strateji belirlemenin büyük bir önem arz ettiği bu oyunda, topun isabetli bir şekilde hedefe atılması gerekir. Oyuncular topu yakalamak veya diğerlerinin de kapmak için sıçramaları onların sıçrama kabiliyetlerini geliştirir. Topla harp oyununda çocukların topu isabetli bir şekilde atarak nişanlıca alıştırmaları ile el-göz koordinasyonları da gelişir.

Askerliğe ve askeri becerilerin gelişimine uygun olarak incelenen diğer bir terbiyevî oyun düşman nereden geliyor? oyunudur. Bu oyunda gözleri bağlanan ebe dairenin ortasına geçer. Öğretmenin komutu üzerine işaret ettiği çocuklardan biri ebeye doğru ayaklarının ucuna basarak yürümeye başlar ve öğretmen ebeye düşman nereden geliyor? diye sorar. Ebe dikkatli bir şekilde çocuğun geldiği yönü tahmin etmeye çalışır⁵⁶. Bu oyuna katılan çocukların gözleri bağlı olarak yürümeleri karanlıkta yönlerini daha kolay bulmalarını yani yön duygularını geliştirir. Oyunun sessiz bir şekilde oynanması, gerektiğinde oyunda bile sessiz kalmanın gerekliliğini çocuklara öğretir.

Düşman nereden geliyor? oyununa benzer biçimde dikkatin ve yön duygusunun büyük önem arz ettiği oyunlara fes düştü ve rüzgar gülü oyunları da eklenebilir. Mesafe tahmini ve karanlıkta yön bulma becerilerini geliştiren fes düştü oyununda ebe, çubuk üzerindeki fesin mesafesini tahmin edip, sonra

⁵³ MUN, *MİDM Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 90; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 201; S. Sırrı, *Dokuç Yaşından*, s. 26-27.

⁵⁴ S. Sırrı, *Dokuç Yaşından*, s. 23-24.

⁵⁵ Lefebure, *Terbiyevi Jimnastik Usulü*, s. 136-137; Selim Sırrı [Tarcan], "Mektep Oyunları", *Terbiye ve Oyun*, 1/7 (1 Teşrin-i Sani 1327), s. 110-111; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 202-205; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 164-166; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 22-24.

⁵⁶ S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 235-236.

gözleri bağlı olarak tahmin ettiği mesafe kadar gidip elindeki değnek ile fesi düşürmeyi amaçlar⁵⁷. Rüzgar gülünde ise yere artı (+) şekli çizilir ve artının her bir ucunda, her yönde bir çocuk durur. Rüzgar kumandanı hangi yönü söylerse herkes başını aksi yöne çevirir, kumandan farklı komutlar da verir. Oyunun sonunda çocuklar kumandanın arkasına dizilerek asker gibi yürürler⁵⁸. Yönleri öğreten ve komuta dikkatli bir şekilde uyulması istenen bu oyunda disiplinize edilmiş bireylerin önemine atf yapılmaktadır.

II. Meşrutiyet döneminde müfredat programları ile bir kısmı ders kitabı⁵⁹ olarak da kullanılan yabancı eserlerden yararlanarak⁶⁰ ortaya çıkarılan veya tercüme edilen⁶¹ eserlerde top ile oynanan veya bir araç kullanmadan oynanan çok sayıda terbiyevî oyun da yer alır. Bu kitapların büyük bir kısmında beden eğitiminin öncü ismi Selim Sırrı Bey'in imzası bulunmaktadır. Selim Sırrı Bey, telif ve tercüme eserlerinde Alman jimnastiği ve özellikle İsveç jimnastiği uygulamalarına ağırlık verir. İsveç jimnastiği, pedagojik ve bilimsel açıdan güçlü bir akımdır. Selim Sırrı Bey, İsveç'te bir yıla yakın bir süre kalarak⁶² bilgi edindiği bu akımı öğretmen ve müfettiş olarak bizzat uygulamaya ve yaygınlaştırmaya, kalemi ile de bu çabaları tanıtmaya çalışmıştır⁶³. Müfredat programlarındaki

⁵⁷ MUN, *MİDM Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 81; S. Sırrı, *Terbiyevi İsveç jimnastikleri*, s. 100; S. Sırrı, *İsveç Usulü*, s. 190-191; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 156; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 17-18; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 232-233.

⁵⁸ A. Edip, *Terbiyevi Çocuk Oyunları*, s. 20-22.

⁵⁹ Selim Sırrı Bey'in "Terbiyevi İsveç Jimnastikleri ve Mektep Oyunları (1327)" isimli kitabı 14 Ekim 1911 tarihli terbiye-i bedeniye dersi kararnamesinde numune rüşdiyeleri, idâdî, sultânî ve dârümuallimînler için ders kitabı olarak belirlenmiştir. Bkz. BOA MF.MKT, 1175-95, 29/L /1329 (23 Ekim 1911). Selim Sırrı Bey tarafından 1917 yılında tercüme edilen Lefebure'un "Terbiyevi Jimnastik Usulü" isimli eserinin ise Dârümuallimîn-i İbtidâiye ve Dârümuallimat'ta ders kitabı olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Bkz. MUN *Dârümuallimat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330 s. 79; MUN, *Dârümuallimîn-i İbtidâiyelere Mahsus Müfredat Programı*, s. 109.

⁶⁰ Selim Sırrı Bey "İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları (1329)" isimli eserde Törngren (Lars Mauritz Törngren) ile Lefebure'un (Capitaine-Commandant Lefebure (Clement Julien Joseph)) eserlerinden, "Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü ve Mektep Oyunları (1331)" isimli eserde ise Törngren'in eserlerinden yararlandığını belirtmiştir.

⁶¹ Selim Sırrı Bey "Terbiyevi İsveç Jimnastikleri ve Mektep Oyunları" isimli kitapta kendisini nakleden/tercüme eden kişi olarak göstermiş, ancak kimin eserini tercüme ettiğini ifade etmemiştir. Dyknts (?) tarafından yazılan "Terbiye-i Bedeniye: Terbiyevi Jimnastikler ve Jimnastik Oyunları" ise Selim Sırrı ve Mehmet Ziya Beyler tarafından tercüme edilmiştir. Aynı dönemde yararlanılan çeviri eserlerden biri de yine Selim Sırrı Bey tarafından tercüme edilen Lefebure'un "Terbiyevi Jimnastik Usulü" isimli eseridir.

⁶² BOA MF.MKT, 1193-32, 13/M /1332 (12 Aralık 1913).

⁶³ II. Meşrutiyet döneminde Selim Sırrı Bey'in İsveç jimnastiği uygulamalarını yaygınlaştırmak amacıyla müfettiş, öğretmen ve yazar olarak yürüttüğü faaliyetler

oyunlar incelendiğinde bu oyunların Selim Sırrı Bey'in eserlerinde yer alan oyunlar ile aynı oldukları görülür. Bu durum müfredat programlarının beden eğitimi dersi ile ilgili bölümünün de Selim Sırrı Bey tarafından hazırlandığını düşündürmektedir. Bu oyunlarda kuvvet, dayanıklılık, denge, koordinasyon, esneklik, sürat ve sıçrama gibi fiziksel performans öğelerini geliştirici beceriler kullanılmaktadır.

Oyunların içeriği ve çocukların yaş seviyesine göre farklı büyüklükteki toplarla oynanan top oyunları bireysel olarak topun havaya atılması, duvara veya yere çarptırılması şeklinde oynanacağı gibi; top daire üstünde elden ele, top yandan elden ele, top baştan elden ele ve top baştan elden ele koş başa oyunlarında olduğu gibi iki takımın yarışarak topu arkasındaki arkadaşına en hızlı biçimde göndermesiyle de oynanabilir⁶⁴. Bir kaleden diğer kaleye havadan gönderilen topun diğer kalenin içine düşürülmesi (kap topu karşıya geç)⁶⁵, bir kaleden diğer kaleye gönderilen topun karşı takım tarafından havada tutulması (kale topu, havalama)⁶⁶, havada vurulması, çelinmesi (çelme)⁶⁷, havadan ipin üzerinden geçerek gelen topun tutulması (ip top)⁶⁸ veya yumrukla geri gönderilmesiyle (yumruk topu)⁶⁹ oynanan oyunlar da mevcuttur. Top oyunlarına dairede ismi söylenen oyuncunun havaya atılan topu düşürmeden tutmaya çalıştığı ateşli top oyununu⁷⁰, ebenin duvara atılan topu tutar tutmaz mum direk! diye bağırıldığında kaçan oyuncuların durduğu ve ebenin kaçanları vurmaya çalıştığı mum direk oyununu⁷¹ ve dairenin ortasında duran ebenin topa ayakla vurarak dışarı çıkarmaya çalıştığı topu kaleden çıkar oyununu⁷² da ekleyebiliriz. Çukur topu ise el göz koordinasyonu geliştiren ve strateji belirlemeyi içeren kompleks bir top oyunudur. Bu oyun için dokuz adet çukur açılır ve her

hakkında bkz. S. Özçakır, *II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitimi Çığdaş Dönüşümler*, Ankara 2013.

⁶⁴ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 86-88; S. Sırrı, *Terbiyevi İsveç Jimnastikleri*, s. 102-105.

⁶⁵ S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 24-25.

⁶⁶ Selim Sırrı [Tarcan], "Genç Dernekleri Oyunları: Top Oyunları", *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/3, (1 Teşrin-i Sani 1333), s. 10-11; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 242-245.

⁶⁷ S. Sırrı, "Genç Dernekleri Oyunları: Top Oyunları", s. 10-11; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 25; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 243-244.

⁶⁸ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 89-90; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 26.

⁶⁹ Selim Sırrı [Tarcan], "Genç Dernekleri Oyunları", *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/6, (1 Şubat 1334/1918), s. 9; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 246-247.

⁷⁰ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 88-89; S. Sırrı, *Terbiyevi İsveç Jimnastikleri*, s. 105; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 199-200.

⁷¹ Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiyevi Oyunlar: Top Oyunları*, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/2, (1 Teşrin-i Evvel 1333), s. 13-14; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 241-242.

⁷² S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 242.

çukurun başında bir çocuk yer alır. Ebe topu yuvarlar ve farz edelim dört numaralı çukura sokarsa o çukurun sahibi hemen topu alır ve kaçan arkadaşlarını vurmaya çalışır. Genç Dernekleri'nde oynanan dikkat, nişancılık, çeviklik ve sürati geliştiren⁷³ bu oyunda iyi bir askerin sahip olması gereken tüm niteliklerin kullanıldığı görülmektedir. Futbolun el ile oynanan biçimini de el ile futbol oyunu⁷⁴ karşılamakta, ayrıca bir çizgi üzerinde karşılıklı dizilen oyuncuların topu karşıda aynı şekilde dizilen takım arkadaşına havadan ulaştırmaya çalıştığı ve eğer başarılı olursa topu kapanın top ile ortadaki flamayı vurmaya amaçladığı hedefli top⁷⁵ gibi oyunlara da rastlanmaktadır. 5-6 yaşındaki çocuklar, top oyunlarına önce büyük bir lastik topla başlar, daha sonra yeteri kadar oyun oynadıktan sonra daha küçük toplar kullanılır. Top oyunları sayesinde çocuklar mesafe tahminine, nişan almaya, topu isabetli atmaya, iki ellerini kullanmaya ve süratli bir şekilde hareket etmeye alışır⁷⁶. Dikkat ve becerinin gelişmesine, enerjinin ortaya çıkmasına yardım eden top eden top oyunları okullarda ve okul dışında uygulanabilir⁷⁷.

Kuvvet ve dayanıklılığı geliştiren oyunlar ellerle dayan, daire içinde omuzla dayan, ellerle çek, oturarak çekişmek, ellerle dayan düşmesin, dışarıdakileri içeri çek ve halat çekişmek oyunlarıdır⁷⁸. Kuvvet oyunları bireysel olarak çocukların kuvvetini geliştirdiği gibi, halat çekişmek oyununda olduğu şekliyle çocukların grup halinde komut ile aynı anda hareket etmelerini gerektirdiği için takım uyumu ve dikkat gibi manevi vasıfları da geliştirir. Takım oyunlarının bir lider aracılığıyla yürütülmesi dayanışma duygusunun yanında kararlara uyma gereği yüzünden itaat alışkanlığı da kazandırır. İki çocuğun karşılıklı geçerek birbirlerini itmeye çalıştığı çömel el ile düşür ve çömel dirsekle düşür isimli denge oyunlarında⁷⁹ da kuvvetin önemi büyüktür. Kuvvet ve dengenin yanı sıra sıçrama becerisinin de geliştiği oyunlar ise sekerek omuzla bastır ve sekerek dışarı at oyunlarıdır⁸⁰. Sekerek yetiş⁸¹, sıçra kurtul⁸² ve ip atlama⁸³ oyunları

⁷³ Selim Sırrı [Tarcan], “Genç Derneklerinde Oyun: Çukur Topu”, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/9, (1 Mayıs 1334), s. 10.

⁷⁴ S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 166-167; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 16-17.

⁷⁵ Selim Sırrı [Tarcan], “Mektep Oyunları”, *Terbiye ve Oyun*, 1/8, (15 Teşrin-i Sani 1327), s. 125-126; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 205-207; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 167-169.

⁷⁶ S. Sırrı, *Altı Yaşından*, s. 34.

⁷⁷ S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 238.

⁷⁸ S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 159-173; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 16-19.

⁷⁹ S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 13.

⁸⁰ S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 13-14.

⁸¹ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mabsus*, s. 84; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 193-194; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 15.

⁸² MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mabsus*, s. 82-83; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 192; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 161-162; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 21; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 25-26.

ağırlıklı olarak sıçrama becerisini geliştirir ki, bu da engebeli bir arazide karşılaşılan bir engelin üzerinden atlama veya bir çukurun üzerinden sıçrama gibi becerilerin bir ön hazırlığı, antrenmanı olarak görülebilir. Çocukların üst seviyede eğlendikleri koşu oyunlarında da çocukların fiziksel becerilerini geliştirici pek çok öge bulunmaktadır. Bu oyunlar eş yetiş, önden dolaş ve bayrakları dolaş gel oyunlarındakine⁸⁴ benzer biçimde koşu yarışması olarak çocukların süratli bir şekilde koşmalarını, hedefe en kısa sürede varmalarını içeren oyunlar olabileceği gibi; daire üstünde kaç tut, geri dön yetiş, el tut selam ver kaç, çifte avcı, mendil oyunu, kaç dur kurtul, kap kaç, yerini bana ver kaç, ebe yetiş, balık ağı, kovalarken yolunu kes oyunlarındaki gibi bir çocuğun diğer bir çocuğu yakalamaya çalıştığı kaçma ve kovalama oyunları⁸⁵ da olabilir. Koşu oyunlarında çocukların hızlı koşmaya ve gerektiğinde ani yön değiştirmeler için süratli olmaya ihtiyaçları vardır. Ayrıca takım halinde oynanan kuvvet, dayanıklılık ve koşu oyunu gibi tüm oyunlarda çocukların kazanmak için oyun stratejisi geliştirmeleri, problem çözme becerilerini kullanmaları gerektiğinden oyun zekasının etkili bir şekilde oyuna dahil edilmesi yani fiziksel performansa ek olarak zihinsel süreçlerin de devreye girmesi gerekmektedir.

Terbiyevî oyunların diğer bir türü cismin belirli bir çizgiden en uzak noktaya atılmasıyla oynanan atma oyunlarıdır. Taş atma, sıklet (gülleye benzer) atma, cirit atma ve disk atma oyunları⁸⁶ bu gruba girer. Söz konusu oyunlar kuvvet, el-göz koordinasyonu ve odaklanma gibi yetilerin geliştirilmesine katkıda bulunur.

Sonuç

II. Meşrutiyet döneminin en temel meselelerinden biri, yönetici ve aydınların karşısında duran yeni insan ve yeni toplum oluşturma sorunudur. İttihat ve Terakki Fırkası için yeni bir birey ihtiyacı, devleti ideal bireyin inşası sorunu ile yüzleştirmişti. Durum, devletin ana prensipleri doğrultusunda şekillenen bir beden eğitimini gerekli kılıyordu. Bu bakımdan da İttihatçı yöneticiler ideal insanın inşası çerçevesinde beden eğitimini ve terbiyevî oyunları etkili bir şekilde kullanmaya çalıştı. Geç dönem Osmanlı yönetici ve aydınları,

⁸³ S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 21-22.

⁸⁴ MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 76-83; S. Sırrı, *Terbiyevî İsveç Jimnastikleri*, s. 93-98; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 183-193; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 151-161.

⁸⁵ Lefebure, *Terbiyevî Jimnastik Usulü*, 132-133; MUN, *MİDM Bir ve İki Dershane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, s. 77-81; S. Sırrı, *Terbiyevî İsveç Jimnastikleri*, s. 94-100; S. Sırrı, *İsveç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, s. 184-190; S. Sırrı, *Terbiye-i Bedeniye: İsveç Usulü*, s. 152-159; S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 27-33; S. Sırrı, *Dokuz Yaşından*, s. 15; *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı*, s. 226-230

⁸⁶ S. Sırrı, *On İki Yaşından*, s. 28-29.

yeni birey paradigmasına uygun olarak hem hukuk hem de eğitim alanında önemli düzenlemeler yaparak yeni ve ideal bir nesil inşa etmek istemiştir. Ulus devlet inşası çerçevesindeki girişimlerin birincil hedefini de aslında bu istek belirlemiştir. Gençliği, milli değerleri içselleştirip yeniden üreterek ideal vatandaşa dönüştürülmesi, ilk hedeflerden biri olarak ortaya konmuştur. Zira devletin ve milletin devamlılığını sağlama, bu ideal kuşağın en başlıca görevidir. Bu sorumluluğun genç kuşaklara işlenmesini sağlayacak aygıt ise, sistemli bir beden eğitimi de içeren eğitim programıdır. Bu kapsamda da okul ve onunla bağlantılı alanlar yardımıyla milli bilince ve kolektif bir kimliğe sahip yeni bir neslin inşası sağlanmış olacaktır. İdeal vatandaş, sadece politik bakımdan değil bedenen ve ahlaken de inşa edilmek istenmişti.

Terbiyevî oyunlarda, oyun aracılığıyla çocuklar fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal olarak “terbiye” edilir, yani eğitsel değerler kazanırlar. Dönemin koşullarında; oyunların çocuklara ve gençlere aktarıldığı eğitim sistemi, savaş kaygılarına bağlı olarak, bir milletin tüm fertlerinin iyi bir yurttaş ve vatanını savunmayı borç bilen bir asker olarak yetişmesini gerekli kılmaktaydı. Meşrutiyet yıllarında askerî talimlerin beden eğitimi dersleri ya da paramiliter örgütler aracılığıyla okullu gençlere yaptırılması, beden eğitiminin güçlü bir millet idealini gerçekleştirmek için kullanılan temel argümanlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu durumda çocukların keyif alarak katıldıkları ve eğlendikleri bir etkinlik olan terbiyevî oyunların da benzer amaçları gerçekleştirmek üzere kullanıldığını söylemek mümkündür.

Beden eğitimi, jimnastik ve terbiyevî oyunların gençleri askerliğe alıştırmaya ve Türk toplumunu savaşa hazırlama aracı olarak da kullanıldığı II. Meşrutiyet yılları, terbiyevî oyunlar üzerinden çocuk ve gençleri dönüştürme projesinin devam ettiği yıllardır. İçinde bulunulan siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde birtakım problemlerle karşılaşmıştır. Ayrıca yasal mevzuat ve müfredatlar da terbiyevî oyunlarla ilgili alınan tüm kararlara ve yasal düzenlemelere rağmen, teorik altyapı sağlansa dahi oyun uygulamalarını yaptıracak yeterli sayıda öğretmen olmaması bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir önemli nokta da çoğunlukla haftada 1-2 saat süre ayrılan beden eğitimi derslerinin ne kadar yeterli olduğu ve beden eğitimi öğretmenlerinin terbiyevî oyunlar konusunda ne kadar ehliyetli oldukları meselesidir.

Batı’da egemen olan milliyetçi gençlik ve sağlık kültürünün geç dönem Osmanlı gençliği üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Bu açıdan terbiyevî oyunların militarist yan anlamlarına değinmekle birlikte gençliğin yeniden üretimini sadece savaşlarda ihtiyaç duyulan nefer üzerinden okumak yeterince açıklayıcı olmaz. Olayı sadece toplumun askerleşmesi bağlamına oturtmamaya özen göstermeliyiz. Çünkü böyle yüzeysel bir yaklaşım daha geniş bir anlatım kurgusunu kaçırmamıza neden olabilir. Oysa ki, gençlik politikalarının, o dönemin siyasasına egemen olan ulus-devlet paradigmasının ihtiyaç duyduğu

yeni vatandaş tiplemesi yani gençliğin sosyalleştirilerek modern yurttaşlar haline getirilip, nüfusu ve gündelik hayatı yönetme çabasının bir boyutu olarak okunmasının daha açıklayıcı olacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Maarif Nezâreti Evrakı Mektubi Kalemi [MF.MKT]
BOA MF.MKT, 1175-95, 29/L /1329 (23 Ekim 1911).
BOA MF.MKT, 1193-32, 13/M /1332 (12 Aralık 1913).

Kaynak ve Araştırma Eserleri

- Ahmet Cevat, “Oyunun Hidmet-i Terbiyesi”, *Tedrisat-ı İbtidâîye Mecmuası*, 1/9, (1326), ss. 141-147.
- Ahmet Edip, *Terbiyevî Çocuk Oyunları*, Cihan Matbaası, 1329 (1913).
- Ahmet Nazmi ve Bekir Sıtkı, *Yeni Usul Osmanlı Terbiye-i Bedeniye Dersleri*, Necmi İstikbal Matbaası, Dersaadet 1327 (1911).
- ALTINAY, Ayşe Gül ve Bora, Tanıl, “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, C. IV, Ed. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- ATEŞ, Sanem Yamak, *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi’nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- BELGE, Murat, *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- BEŞİKÇİ, Mehmet, “Militarizm, Topyekün Savaş ve Gençliğin Seferber Edilmesi: Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nda Paramiliter Dernekler”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 8, (2009), ss. 49-92.
- CORA, Yaşar Tolga, “II. Meşrutiyet’te Beden Terbiyesi; Genç Kalemler’in “Milli Jimnastik” (1911) Adlı Risalesi Üzerine Notlar”, *Müteferrika*, 29, (2006/1), ss. 177-192.
- CORA, Yaşar Tolga, *Constructing and Mobilizing The “Nation” Through Sports: State, Physical Education and Nationalism Under the Young Turk Rule (1908-1918)*, Central European University Nationalism Studies Program, In Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, Budapest 2007.
- Düstur*, Tedrisât-ı İbtidâîye Kanun-ı Muvakkatı (5 Zilkade 1331-6 Ekim 1913), II. Tertip Cilt V, ss. 804–823.
- Dyknts (?), *Terbiye-i Bedeniye: Terbiyevî Jimnastikler ve Jimnastik Oyunları*, çev. Selim Sırrı ve Mehmet Ziya, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- GURBETOĞLU, Ali, “II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Çocukluk Anlayışı”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40/2, (2007), ss. 63-92.

- İdman*, “Keşşaf Yoldaşlığı: Keşşaf Oyunları”, 1/30, (1330), ss. 479.
- İdman*, “Keşşaf Oyunları”, 2/34, (1330), ss. 540.
- İkdam*, Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliğinden, no. 7222, 20 Mart 1333, ss. 2.
- Lefebure (Clement Julien Joseph), *Terbiyevî Jimnastik Usulü*, çev. Selim Sırrı, Matbaa-i Amire, İstanbul 1333.
- Maarif-i Umûmiye Nezâreti (MUN), *Dârülmualimîn-i İbtidâîye Ders Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329.
- MUN, *Mekâtib-i İbtidâîye Ders Müfredatı (MİDM) Bir ve İki Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire İstanbul 1329.
- MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1329.
- MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- MUN, *Dârülmualimîn-i İbtidâîyelere Mahsus Müfredat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- MUN, *Dârülmualimat Programı*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1330.
- MUN, *MİDM Altı, Beş, Dört ve Üç Dersbane ve Muallimli Mekteplere Mahsus*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.
- Muallim Halil Hamid, “Çocuk Oyunları”, *Çocuk Dıyğusu*, 1/9, (1329), ss. 8.
- Muallim Halil Hamid, “Çocuk Oyunları”, *Çocuk Dıyğusu*, 1/10, (1329), ss. 7-8.
- Muallim Halil Hamid, “Düşman Askerleri”, *Çocuk Dıyğusu*, 1/12, (1329), ss. 8.
- Muallim Halil Hamid, “Düşman Askerleri Oyununa Devam”, *Çocuk Dıyğusu*, 1/17, (1329), ss. 3.
- Muallim Halil Hamid, “Çocuk oyunları”, *Çocuk Dıyğusu*, 1/42, (1330), ss. 8.
- Necmettin Sadak, “Oyun Nedir”, *Tedrisat Mecmuası*, 4/24, (1330), ss. 213-218.
- OKAY, Cüneyd, “Meşrutiyet Dönemi’nde Savaş ve Çocuk”. *Osmanlı*, C. V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 489-495.
- OKAY, Cüneyd, *Meşrutiyet Çocukları*, 1. Baskı, Bordo Kitaplar, İstanbul 2000.
- OKAY, Cüneyd, “Sport and Nation Building: Gymnastics and Sport in the Ottoman State and the Committee of Union and Progress, 1908-1918”, *The International Journal of the History of Sport*, 20/1 (2003), ss. 152-156.
- ÖZÇAKIR, Sabri, *II. Meşrutiyet Dönemi Beden Eğitimiinde Çağdaş Dönüşümler*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013.
- ÖZTAN, Güven Gürkan, *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

- Selim Sırrı [Tarcan], “Aramızda: Meslek ve Maksudımız”, *Terbiye ve Oyun*, 1/1, (1327), ss. 1.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Mektep Oyunları”, *Terbiye ve Oyun*, 1/1, (1327), ss. 10-13.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Mektep Oyunları”, *Terbiye ve Oyun*, 1/7, (1327), ss. 110-111.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Mektep Oyunları”, *Terbiye ve Oyun*, 1/8, (1327), ss. 125-126.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Terbiyevî Oyunlar: Top Oyunları”, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/2, (1333), ss. 12-14.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Genç Dernekleri Oyunları: Top Oyunları”, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/3, (1333), ss. 10-12.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Genç Dernekleri Oyunları”, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/6, (1334), ss. 9-10.
- Selim Sırrı [Tarcan], “Genç Derneklerinde Oyun: Çukur Topu”, *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası*, 1/9, (1334), ss. 10.
- Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiyevî İsvaç Jimnastikleri ve Mektep Oyunları*, Birinci Kısım, Matbaa-i Ebüzziya, Konstantiniye, 1327.
- Selim Sırrı [Tarcan], *İsvaç Usulü Terbiye-i Bedeniye ve Mektep Oyunları*, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, Dersaadet 1329.
- Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiye-i Bedeniye: İsvaç Usulü ve Mektep Oyunları*, Kitabhane-i İslam ve Askerî, Dersaadet 1331.
- Selim Sırrı [Tarcan], *Altı Yaşından On Beş Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mahsus İsvaç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, Tefeyyüz Kütüphanesi. İstanbul. 1332.
- Selim Sırrı [Tarcan], *Dokuz Yaşından On İki Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mahsus İsvaç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, İkinci Kitap, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul 1332.
- Selim Sırrı [Tarcan], *On İki Yaşından On Beş Yaşına Kadar Kız ve Erkek Çocuklara Mahsus İsvaç Usulü Terbiye-i Bedeniye*, Üçüncü Kitap, Tefeyyüz Kütüphanesi, İstanbul 1333.
- Selim Sırrı [Tarcan], *Terbiye-i Bedeniye Nazariyatı ve Usul-i Talim*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1335.
- Tedrisât-ı İbtidâîye Mecmuası*, Tatbikat Mektebi Programı, 2/17, (1327), ss. 161-184.
- UNAT, Faik Reşit, *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.
- ÜSTEL, Füsün, “*Makbul Vatandaş’ın Peşinde- II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*”, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

İnternet Kaynakları

- Türk Dil Kurumu Elektronik Sözlüğü, İnternet: Adresi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.597064583c4429.59997812 (Alındığı tarih: 20.07.2017).